

ПРИЛОЗИ

ТОМИЦА НИКЧЕВИЋ И ЊЕГОВО НАУЧНО ДЈЕЛО

Томица Никчевић се родио 15. августа 1920. године у селу Кличеву код Никшића. Основну школу и гимназију са великом матуrom завршио је у Никшићу са примерним успехом. Одмах после тога се уписао на Правни факултет у Београду, где је студирао школске 1940—1941. године. Припадао је напредном студентском покрету.

За време рата налазио се у Црној Гори. Цело време рата је био организован у НО покрету. Био је активни партизански борац, или се налазио на илегалном раду. Једно време је провео у затворима у Никшићу и Подгорици. Као активни и признати припадник НО покрета био је делегат Оснивачке скупштине ЗАВНО-а Црне Горе новембра месеца 1943. године у Колашину.

После рата, октобра 1945. године, наставио је даље школовање на Правном факултету у Београду, које му је рат прекинуо. Дипломирао је 2. јула 1948. године. У ово време је био врло активан и у друштвено-политичком раду на Правном факултету, тако да је једно време био и секретар факултетског комитета КПС на овом факултету.

После завршетка студија радио је у персоналној служби Председништва владе Србије у Београду, а већ фебруара месеца 1949. године постао је редовни слушалац Института друштвених наука у Београду, на коме је провео две пуне године озбиљног студиозног рада филозофије и економије и кога је успешно завршио фебруара 1951. године.

После завршетка института за друштвене науке, прешао је на рад у Научно друштво Црне Горе у Цетињу, а потом у Историјски институт Црне Горе, који се тада налазио на Цетињу. У овим научним институцијама се посветио изучавању правне и политичке историје Црне Горе и Србије и написао докторску дисертацију под називом „Политичке струје у Црној Гори у процесу стварања државе у XIX веку“. Дисертацију је успешно од-

бранио маја месеца 1955. године на Катедри Историје државе и права у Београду. Дисертацију је издао Историјски институт Црне Горе, као своје посебно издање. Узгред напомињемо да је др Томица Никчевић био први послератни доктор наука из Црне Горе.

Анализа политичких струјања у Црној Гори у процесу стварања Црногорске државе је прва студија ове врсте, која обрађује ову политичку проблематику. Због крајње израженог сиромаштва економске неразвијености, културне заосталости, племенске окошталости друштва и других околности, политичка ривалства у Црној Гори за дуго нису нашли израз у чвршћим организационим облицима. Међутим, то не значи да тадашње Црногорско друштво није било, колико толико, класно раслојено и да ти друштвени слојеви нису имали сваки своје идентичне интересе. Томица управо анализира тадашње друштвене слојеве у Црној Гори, идентификујући њихове интересе и политичка опредјељења. Уочио је, чак, и протурску струју, што му је на самој одбрани оспоравано од појединих чланова комисије, а и касније од неких критичара. Но, давно је речено да су чињенице тврдглаве, па се то и у овом случају показало. Документа са којим је располагао и аргументи које је изнео, ту његову констатацију су недвосмислено потврдили.

Године 1958. прешао је на рад у Институт друштвених наука у Београду, а од 1. јануара 1965. године ради у Српској академији наука и уметности као секретар Одбора за изворе српског права, као научни саветник у овој Академији, где га је, више година касније, и смрт затекла.

Осим ове његове основне ангажованости у Српској академији наука, приликом оснивања Правног факултета у Титограду, Томица Никчевић је изабран за редовног професора овог факултета на предмету Историја државе и права. Једно време је био и делегат у Скупштини Црне Горе и претседник њеног Одбора за науку и културу.

Уз све ове научне, друштвене и политичке активности, он је провео доста времена на научној специјализацији и научном истраживању у иностранству (Паризу, Венецији, Лублину, Кракову, Варшави, Москви, Лењингаду итд). Интензивно се бавећи историјом права Србије и Црне Горе, време у иностранству је нарочито користио у изучавању упоредних словенских права и историографија о њима.

Он се научним радом и његовом организацијом бавио и шире од своје најуже специјализације. Био је члан Републичког Савета за просвету и културу Црне Горе, претседник Републичке Комисије за науку Црне Горе, члан Савезног Савета за научни рад, секретар Савеза историјских друштава Југославије итд. Учествовао је у раду Првог конгреса правника Југославије,

више конгреса историчара и многих других манифестација ове и сличне врсте. Био је активан и на многим међународним научним састанцима и симпозијумима. Учествовао је у раду XI Међународног конгреса историчара и др. Његов урденички и редакцијски рад у часописима и многим публикацијама био је изузетно плодан, тако да је сву ту активност тешко изложити у једном оваквом пригодном излагању. Учествовао је, на пример, као члан редакцијског колегијума Историје КПЈ, а све до своје смрти био је и Главни уредник Историје КП Црне Горе, која је још у припреми.

Томица Никчевић је био врло плодан историчар. Написао је велики број већих и мањих научних радова, саопштења, приказа, мишљења, опаски итд, у многим стручним и научним часописима, недељној и дневној штампи и пригодним публикацијама. Нарочито је био чест и плодан сарадник часописа Историјски записи. По једној непотпуној библиографији, која обухвата углавном списак његових важнијих радова, само од 1952—1975. године, убележена су његова 42 научна рада. Поменимо само неке од њих: Штампарија Ивана Црнојевића; Обичаји, религија и наука; Организација и надлежност судова у Србији 1804—1813; Карађорђеви законик; Зборник проте Матије Ненадовића; Гувернадурство као политичка струја у Црној Гори; Општи преглед историје Црне Горе; Херцеговачки устанци 1852—1862; Припреме за кодификацију имовинског права у Црној Гори; Прилог изучавању политичких борби у Црној Гори 1929—1936; Шестојануарска диктатура у Југославији 1929—1932. године; Монографија о народима Југославије; Историја државе и права Црне Горе; Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори Валтазара Богишића; Постанак и покушаји прераде Грађанског законика Србије из 1844. године; Остаци материјалне културе и писани документи о развоју Оногоста од археолошког доба до краја XV века; Научно стравалаштво Нике С. Мартиновића у области културне, политичке и правне историје итд.

Навео сам неколико његових објављених и познатих радова са циљем да се види колико је покојни Томица био плодан писац и историчар и колико је широка и разноврсна била његова научна преокупација и колико неисцрпан извор његових научних стремљења. Није он био само голи историчар права, изолован од осталих блиских и сродних научних дисциплина. Интердисциплинарна међузависност у тоталитету историјских кретања и збивања данас је један од темељних принципа савремене науке. Најчешће се тачан одговор о неком компликованом научном проблему у једној грани науке може наћи тек кад се консултују и друге гране. Он је овај принцип одмах у почетку научног рада усвојио. Пут његовог кретања по тим утаганим стазама научних истраживања, нарочито у друштвеним наукама, прокрчио је још на постдипломским студијама на Институту друштвених наука у Београду. Крећући се ширим стазама науке,

био је свестан да изоловани појединац као ни изолована наука не могу дати неке плодне резултате. Зато је волео сарадњу са другим људима, а као сарадник је био крајње коректан и користан. Волео је полемику, дискусију и консултације. Баш као такав дух, написао је више радова у коауторству са другим научницима и писцима, које ја нисам помињао.

Био је врло запажен сарадник I издања Енциклопедије Југославије у којој је обрадио више кључних јединица из Историје Црне Горе и шире као, например, Руско-југословенски односи у XVIII веку до 1821. године и друге.

Највећи домет научног рада Томице Никчевића су радови на издању Законика цара Стефана Душана и на књизи Валтазар Богишић, Правни обичаји у Црној Гори, Херцеговини и Албанији. Обема овим капиталним делима из области наше правне историје он је написао уводне студије, указујући у њима све оно што је битно у погледу њиховог значаја за правну науку и њену историју, у односу на ова дела, у богатој ризници права целог свега, без којих би, можемо без претеривања рећи, била осиромашена. И не само то, он је на овим издањима утросио огроман напор, исцрпљујући врло често, све своје умне и физичке способности, на њиховој структурацији, редукцији, корекцији, систематизацији и избору метода и начина њиховог презентирања читаоцу. Без овог изузетно значајног његовог научног, студиозног, стручног и редакторског рада на овим писаним правним документима, оне се, више него сигурно, не би појавиле још за догледно време. А кад знамо шта ова два дела значе за нашу целокупну културну историју, и више од тога, онда ипак можемо донекле оценити прави домет његовог научног стваралаштва.

Законик цара Стефана Душана се појавио у две обимне књиге. У I књизи су Струшки и Атонски рукопис, а у II Студенички, Хилендарски, Ходошки и Бистрички. Уводно разматрање Законика и његових рукописа, који су настали у разним временима и разним местима, у обадве књиге, дао је Томица Никчевић, што претставља велики допринос нашој правној науци о тако изузетно важним писаним правним документима.

Књига Валтазара Богишића Правни обичаји у Црној Гори, Херцеговини и Албанији, коју је приредио и уводно разматрање написао Томица Никчевић, покреће питање обичајног права, традиције, правне кодификације, историје државе и права итд. Он је истовремено извршио избор докумената и систематизовао их по одређеном логичком реду, тако да књига пружа срећену целину. Покојни Томица Никчевић провео је многе дане у Богишићевом архиву у Цавтату. Данас важи као најбољи познавалац Богишића и његовог дела.

Овом његовом богатом научног раду, како смо то досад приказали, треба додати његов рад на два врло крупна и значајна проблема за правну и историјску науку, наиме, на изучава-

ње црногорских племена и Историје црногорског права. Оба ова рада, на жалост, остала су недовршена. У његовој заоставштини остали су само неки започети делови, неке главе, скице, подаци, запажања, опаске, архивски исписи, микрофилмови у недовољно сређеном стању. Али и то што има моћиће послужити као драгоцен материјал будућим истраживачима ових проблема.

Покојни Томица је у разговорима, врло често, волео да истакне да је изучавање Црногорског племена кључно питање за расветљавање многих крупних, нерешених и спорних догађаја у политичкој, правној, економској, културној и друштвеној историји Црне Горе. Све што је више одмицао у проучавању Црногорског племена, све се више убеђивао да овај проблем није могуће расветлити без истовременог, не само историјског, него и правног, социолошког и економског истраживања, исто као ни без упоредне анализе у ширим научним и историјским димензијама. Изградивши такав методолошки приступ у изучавању овог питања, показало се да му треба много више времена и снаге, што је условило стално одуговлачење и померање рокова у коначном отпочињању на сређивању огромног знања које је био у себе нагомилао. Са њим је сво то знање, на жалост, изгубљено и отишло заувек у неповрат.

И историји Црногорског права остало је много написаног и објављеног у уџбеницима и осталим написима. Пројект на овом капиталном научном раду је већ имао. По њему је изводио и наставу најпре на Правном факултету у Београду, а много шире на Правном факултету у Титограду.

За дубљу анализу научних радова покојног Томице Никчевића и за њихово опширније приказивање требало би неупоредиво више простора и времена. За такав студиозни рад требало би написати целу једну књигу, што је за овакве прилике немогуће. Зато ћемо се у даљем излагању, задржати само на неким најопштијим карактеристикама, опаскама и вредностима целине његовог научног опуса.

Као историчар права достигао је сами врх наше правне науке. Прожет класичном правном филозофијом, он је, у исти мах, и модеран аналитичар. Нигде и ни у једном његовом раду није могуће наићи на неку празну фразу, која лебди изнад стварних чињеница и проверених историјских докумената. Напросто, он није спекулисао теоријом и идеологијом, што је честа појава код догматизованих марксистичких идеолога и теоретичара. Упуштао се у расправу и писање тек онда кад би и, ако би, располагао са довољно чињеница и исцрпном документацијом.

Једном речју, он је у себи уједињавао таленат модерне научне анализе са мукотрпним архивским истраживањима. Био је исто толико противник стерилног позитивизма колико и спекуллативне филозофије. Никад не би приступио писању о неком питању док предходно не би упознао све изворе о њему и кон-

султовао многе, не само наше, него и стране архиве: руске, француске, италијанске, пољске и многе друге, само ако је имао прилике и могућности да дође до њих.

У изражавању и стилу писања био је јасан и прецизан, без иједне сувишне речи. Био је непријатељ фразирања. Осећао је да се иза празних речи, иза површних мисли и иза квазиучених тирада крије незнање и удворичко медиокритетство. Свака реч, свака мисао и свака реченица у његовим редовима има своје место и изражава праву суштину о оном о чему се исказује.

Познавао је и служио се француским, руским, немачким, италијанским, бугарским и пољским језиком. Обишао је многе југословенске и европске архиве. Знао је да данима седи у њима и напорно и упорно проналази документа за којима је трагао. О свим питањима и проблемима које је проучавао имао је унапред изграђен концепт, али у њега није веровао све док га документима и другим аргументима не би поткрепио. У архивима је врло често проверавао своја мишљења и своје концепте и кориговао их ако би документа указивала на потребу за тим. Као што је знао да их научно докаже, исто тако је знао и да их одбаци, па ма колико да су првобитно одушевљавала и била привлачна, само ако би му архивска истраживања показала да није на добром путу.

На крају, кад говоримо о научном лику покојног Томице, не треба заборавити да нагласимо да је био изврстан човек и друг, кога су красиле све најплеменитије и најљепше људске особине. То зна сваки његов друг и пријатељ који је друговао са њим и који га је из разних научних и других контаката познавао.

Одлуку о поклону Томичине библиотеке донела је самостално и лично његова супруга Бранка, оценивши да је место ове библиотеке управо на овом Институту, на коме је покојни Томица и започео научну каријеру. Ово излагање би било непотпуно и неадекватно ако не би истакли да је Бранка била, не само његов верни друг и сапутник, него још и његов највећи и главни помоћник, због чега и њој имамо добрим делом да захвалимо што је Томица могао израсти у овако зрелог и умног човека и овако значајног и плодног научног радника. Бранка га је добро познавала и била упућена у његову научну активност. Она и сада има најбоље информације о његовом научном раду, његовим племенитим стремљењима и његовим крупним научним амбицијама. Приликом писања овог реферата, од Бранке сам добио све информације о његовим биографским подацима и библиографији његових научних радова. Она и данас, после толико година од његове смрти, живи са њим и чува успомену на њега, као изузетно врлог човека, мужа и плодносног и изврсног научног радника. Кад га је већ толико познавала, онда је она, доносећи ту одлуку о поклону, знала да би то исто и Томица учинио. Зато је овај дар њихов заједнички поклон.

Библиотека о којој је реч садржи ретке и драгоцене примерке. Волео је књиге, а нарочито из његовог научног домена. Знао је да обилази антикварнице где би год дошао, тражећи оно што га интересује. Кад би наишао на књигу која је будила његову пажњу, није питао колико кошта. Често их је куповао на уштрб његових нормалних и свакодневних потреба. Ова библиотека је сва његова имовина.

Жарко Булајић